

VEJLEDENDE RETNINGSLINIER FOR UDARBEJDELSEN AF ÅRSPLANER

1. OVERORDNEDE KRAV OG FORVENTNINGER TIL ÅRSPLAN	3	
1.1	Årsplanens formål	4
1.2	Årsplanens struktur	4
1.3	Forældrebestyrelsens inddragelse i udarbejdelsen af årsplanen	4
1.4	Opsummering af nye krav til årsplan	6
2. ÅRSPLANENS PRINCIPDEL	9	
2.1	Indhold i principdelen	9
2.2	Disposition af årsplanens principdel:	9
2.3	Læring	10
2.4	Uddybning af lov om pædagogiske læreplaner	11
2.5	Børneperspektivet	14
2.6	Det pædagogiske personales rolle	14
2.7	Forældrenes rolle	15
3. ÅRSPLANENS UDVIKLINGSDEL	16	
3.1	Indhold i udviklingsdelen	16
3.2	Disposition til udviklingsdelen	16
3.3	Model for dagtilbuddets kvalitetsudvikling	17
3.4	Året der gik	18
3.5	Året, der kommer	19
4. EVALUERING AF ÅRSPLANENS FOKUSPUNKTER	20	
4.1	Fokuspunktets mål - Hvad vil vi?	20
4.2	Planlægning af handlinger og aktiviteter - Hvad gør vi?	21
4.3	Dokumentation - Hvordan kan vi se det?	23
4.4	Evaluering - Hvad lærte vi?	26
5. FORSLAG OG INSPIRATION TIL VIDERE LÆSNING	31	
6. BILAG	33	

INDLEDNING

Siden 1996 har alle dagtilbud i Københavns Kommune én gang årligt skulle udarbejde en årsplan. Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen udgav i 1998 pjecen: "Årsplanen som redskab til diskussion, refleksion og dokumentation – om krav til årsplanerne i fremtiden". Formålet med pjecen var at hjælpe dagtilbuddene til at komme i gang med at udarbejde en årsplan.

Siden 1996 er udarbejdelsen af årsplaner blevet en fast bestanddel af det ledelsesmæssige og pædagogiske arbejde i kommunens dagtilbud.

Vedtagelserne af Pædagogisk Perspektivplan og lov om pædagogiske læreplaner sætter nogle nye rammer for det pædagogiske arbejde i dagtilbud. Derfor er der brug for at præcisere, hvilken betydning de ændrede rammer har for det pædagogiske arbejde i København.

Disse vejledende retningslinier beskriver krav og forventninger til udarbejdelse af dagtilbuddets årsplan efter vedtagelse af Pædagogisk Perspektivplan og pædagogiske læreplaner med fokus på evaluering. Samtidig gives der også inspiration til, hvordan de enkelte dagtilbud kan udforme deres årsplan indenfor de givne rammer.

Retningslinierne bliver sendt ud som en mappe til alle dagtilbud, og kommer til at ligge på www.kk.dk/kvalitetsudvikling, hvor der løbende suppleres med nye sider.

Retningslinierne henvender sig til kommunale og selvejende daginstitutioner, dagplejen samt pulje-institutioner i Københavns Kommune. Den kan læses i helhed eller de enkelte afsnit kan læses selvstændigt. Mappen er bygget op på følgende måde:

Afsnit 1 omhandler de overordnede krav og forventninger til årsplanen.

Afsnit 2 omhandler årsplanens principdel.

Afsnit 3 omhandler årsplanens udviklingsdel.

Afsnit 4 omhandler evaluering af årsplanens fokuspunkt.

Afsnit 5 indeholder forslag og inspiration til videre læsning om dokumentation og metoder.

Afsnit 6 indeholder plads til bilag med forslag til metoder om arbejdet med dokumentation.

Desuden er der vedlagt: Pædagogisk Perspektivplan, Læring i dagtilbud og folderen Det pædagogiske arbejde i dagtilbud.

Fremover stilles der krav om, at der skal indarbejdes en læreplan i dagtilbuddenes årsplan. De konkrete erfaringer i dette arbejde må gøres i praksis og udvikles over tid i samarbejde med de involverede parter.

De vejledende retningslinier udgør krav og forventninger for arbejdet med årsplaner og er samtidig ment som støtte og inspiration til de enkelte dagtilbud. Det er især dokumentations- og evalueringsdelen der skal fokuseres på og udvikles i den pædagogiske praksis. Det understreges at arbejdet med årsplanen kan være meget forskelligt i det enkelte dagtilbud. Dagtilbuddene opfordres til at udvikle deres egen form i arbejdet med den nye lov og arbejdet med årsplaner.

I OVERORDNEDE KRAV OG FORVENTNINGER TIL ÅRSPLAN

Årsplanen er den konkrete udmøntning af de overordnede og politiske mål og rammer for dagtilbuddene og er et centralt element i udviklingen af kvalitet og styringen af dagtilbuddet.

Lov om pædagogiske læreplaner er en del af serviceloven og kan betragtes som et supplement til formålsparagraffen §8. Som en del af lovgivningen er lov om pædagogiske læreplaner overordnet Pædagogisk Perspektivplan. Formålet med loven om pædagogiske læreplaner er at sætte øget fokus på børns læring i dagtilbud. Loven fastlægger seks bindende indholdstemaer for arbejdet med børns læring og stiller krav til det enkelte dagtilbud om at udarbejde en læreplan og gennemføre en årlig evaluering af den.

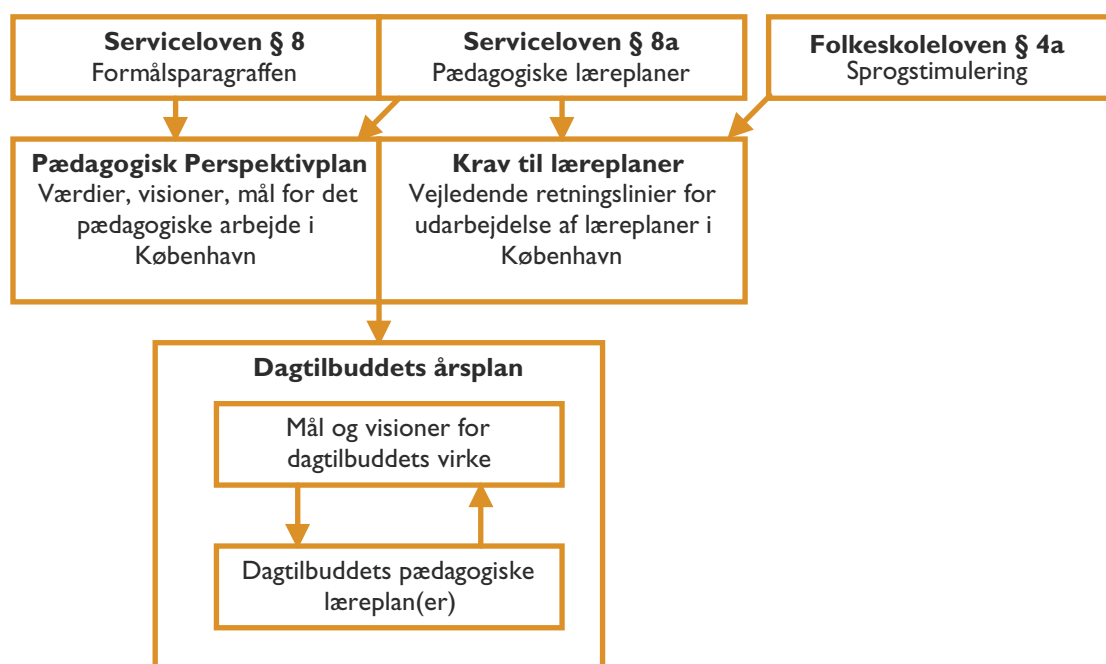
Folkeskolens § 4a beskriver den støtte, som kommunerne er forpligtede til at tilbyde tosprogede førskolebørn. Børnene skal tilbydes støtte til fremme af den sproglige udvikling med henblik på tilegnelse af dansk, hvis de efter en sagkyndig vurdering har behov herfor.

Pædagogisk Perspektivplan beskriver værdier, visioner og mål for det pædagogiske arbejde i Københavns Kommunes dagtilbud. Pædagogisk Perspektivplan er en ramme, som det enkelte dagtilbud kan spejle sin egen praksis i. Det er intentionen, at der skal være en rød tråd mellem planen og det enkelte dagtilbuds årsplan og praksis.

For at sikre sammenhæng i arbejdet med kvalitet i og udvikling af det pædagogiske arbejde skal de pædagogiske læreplaner være en del af dagtilbuddenes årsplaner. Det har betydning for opbygningen af og arbejdet med årsplanerne. Det vil blive beskrevet i de kommende kapitler.

For at sikre en sammenhæng mellem indsatsen med sprogstimulering af tosprogede børn og det øvrige pædagogiske arbejde skal dagtilbuddenes evaluering og handleplaner for indsatsen også være en del af dagtilbuddenes årsplaner.

Model I: illustrerer forholdet mellem serviceloven §8 og lov om pædagogiske læreplaner § 8a, folkeskolelovens § 4a, Pædagogisk Perspektivplan, formkrav til læreplaner og dagtilbuddets årsplan og læreplan.

1.1 Årsplanens formål

Årsplanen har tre formål:

- Årsplanen er dagtilbuddets **interne styringsredskab**, der giver en fælles forståelse for dagtilbuddets målsætninger og sikrer, at disse er alment kendte og tilgængelige. Samtidig er årsplanen et redskab til evaluering af dagtilbuddets målsætninger og aktiviteter.
- Årsplanen er et redskab, der **informerer** forældre og andre om dagtilbuddets målsætninger, aktiviteter m.v. Herunder kan årsplanerne give forældrene et kvalificeret grundlag til at træffe valg om, hvilke dagtilbud de ønsker deres børn optaget i.
- Årsplanerne er en **tilbage melding** til politikere, forvaltning og forældrebestyrelse om kvalitetsudviklingen i dagtilbuddene. Årsplanen skal medvirke til kvalitetsudvikling, dokumentation og synliggørelse af det pædagogiske arbejde i det enkelte dagtilbud.

1.2 Årsplanens struktur

Årsplanen beskriver både grundlæggende værdier og principper, der som regel ikke ændrer sig væsentligt fra år til år og aktuelle udviklingstiltag for det kommende års arbejde i dagtilbuddet. Derfor skal årsplanen deles i to dele - en principdel og en udviklingsdel.

Principdelen præsenterer dagtilbuddets overordnede værdier, principper, holdninger, syn på børn og de overordnede mål for dagtilbuddets arbejde. Principdelen kan med fordel udarbejdes for flere år for dermed at give mulighed for en mere kontinuerlig pædagogisk udvikling. Hvor ofte hele principdelen eller dele af den fx læreplanen skal fornyes, må ses i forhold til de faktiske forhold i dagtilbuddet og besluttes af forældrebestyrelsen i samarbejde med personalet (se også afsnit 2).

Udviklingsdelen gør status over sidste års arbejde og beskriver det kommende års arbejde af pædagogisk, økonomisk og samarbejds mæssig art. I overensstemmelse med principdelen vælges et eller flere fokuspunkter til udviklingsdelen, som dagtilbuddet ønsker at arbejde særligt med det kommende år (se også afsnit 3).

Udviklingsdelen afspejler principdelens værdier, principper og overordnede mål for det pædagogiske arbejde med børn herunder børns læring, dagtilbuddets ledelse, personale- og forældresamarbejde. Evaluering af året der gik og af dagtilbuddets fokuspunkter kan resultere i en justering af dele, eller ændring af hele læreplanen. Evalueringen kan også resultere i, at dagtilbuddet fastholder læreplanen for det kommende år.

1.3 Forældrebestyrelsens inddragelse i udarbejdelsen af årsplanen

Forældrebestyrelsen skal inddrages i udarbejdelsen af dagtilbuddets årsplan i samarbejde med ledelsen i dagtilbuddet og personalet. Udarbejdelse af årsplanen er en anledning til at reflektere over de erfaringer, behov og ideer, som det daglige arbejde i dagtilbuddet lægger op til.

Det er forældrebestyrelsens opgave at fastlægge principper for dagtilbuddets virke. Det er det pædagogiske personales opgave at virkeliggøre principperne i dagligdagen og beslutte hvilke metoder, der skal bruges til det. Årsplanens afsnit om bestyrelsesarbejde vil med fordel kunne udarbejdes af forældrebestyrelsen. Forældrebestyrelsen skal årligt godkende hele årsplanen - det vil sige både principdel og udviklingsdel.

Ved indførelse af pædagogiske læreplaner får forældrebestyrelsen yderligere mulighed for indflydelse, idet de skal godkende læreplanen og sikre evaluering af den (se også afsnit 4 om evaluering).

I lov om pædagogiske læreplaner står der §8a stk. 3.:

Dagtilbuddets forældrebestyrelse samt kommunalbestyrelsen godkender den pædagogiske læreplan. Læreplanen skal evalueres årligt af forældrebestyrelsen i dagtilbuddet med henblik på eventuel revision.

Inddragelse af forældrebestyrelsen i årsplanarbejdet kan ske på følgende måde:

På et eller flere bestyrelsesmøder fremlægger dagtilbuddets ledelse udkast til den kommende årsplan, der blandt andet indeholder:

- Årsplanens afsnit om "året, der gik", med samlet evaluering
Evalueringen redegør for mål, fremgangsmåde, dokumentationsmetoder og resultater
- Årsplanens afsnit om "året, der kommer", med forslag til fokuspunkt(er), plan for arbejdet og forslag til dokumentation af arbejdet med fokuspunktet(erne)

Forældrebestyrelsen tager på kommende møder stilling til godkendelse af årsplanen.

Ved godkendelse af årsplanen tager forældrebestyrelsen samtidig stilling til:

- Den fremlagte evaluering af sidste års arbejde
- En eventuel justering eller ændring af læreplanen. Forældrebestyrelsen kan også beslutte at dagtilbuddets læreplan fortsætter uændret det kommende år
- Forslag til et eller flere fokuspunkter, plan for arbejdet og dokumentationsmetoder for det kommende års arbejde

I.4 Opsummering af nye krav til årsplan

Årsplanen skal deles i to dele - en principdel og en udviklingsdel. Årsplanen skal indeholde en læreplan og beskrive den særlige sprogstimulering til dagtilbuddets tosprogede børn.

Årsplanens principdel (se side 9)

Årsplanen skal indeholde en principdel. Principdelen kan med fordel være gældende over flere år, men skal godkendes årligt af forældrebestyrelsen.

Følgende punkter skal indgå i principdelen:

- Præsentation af dagtilbuddet
- Dagtilbuddets grundlæggende værdier, holdninger og syn på børn
- En læreplan, som beskriver de overordnede mål for det pædagogiske arbejde med børnenes læring og udvikling, der kan fremme alle børns potentialer og kompetencer
- Ledelse og personaleudvikling -de overordnede mål i forhold til ledelse og samarbejde, herunder personalets kompetenceudvikling
- Forældresamarbejde og forældrebestyrelsen -de overordnede mål i forhold til forældresamarbejdet og arbejdet i forældrebestyrelsen
- Principper for anvendelse af budgettet

Årsplanen skal indeholde en læreplan (se side 11)

Alle dagtilbud skal udarbejde en læreplan. Læreplanen er en del af principdelen.

- Der skal laves en læreplan for aldersgrupperne fra ½ år til 2 år og en plan for børn fra 3 år og til de begynder i skole. Integrerede institutioner kan udarbejde én læreplan, der tager hensyn til de to aldersgrupper
- Læreplanen skal behandle følgende seks indholdstemaer: Sprog, krop og bevægelse, sociale kompetencer, personlige kompetencer, natur og naturfænomener, kulturelle udtryksformer og værdier. Det enkelte dagtilbuds pædagogiske arbejde skal beskrives med læringsmål, som fortæller hvilke erfaringer, færdigheder og kompetencer børnene skal have mulighed for at tilegne sig og hvilke indholdstemaer de understøtter
- Læreplanen skal også indeholde en beskrivelse af overordnede mål for og afklaring af, hvordan udsatte børns læring understøttes i dagtilbuddet, beskrivelse af mulige aktiviteter og metoder institutionen vil anvende
- Læreplanen skal også indeholde en beskrivelse af overordnede mål for dagtilbuddets indsats med særlig sprogstimulering til tosprogede børn jf. folkeskolelovens §4a
- Læreplanen skal evalueres og godkendes årligt af forældrebestyrelsen med henblik på eventuel justering

Årsplanens udviklingsdel (se side 16)

Årsplanen skal indeholde en udviklingsdel. Udviklingsdelen skal fornyes hvert år. Udviklingsdelen skal medinddrage principdelens grundlæggende værdier og overordnede mål.

Følgende områder skal indgå i årsplanens udviklingsdel:

- Det pædagogiske arbejde med børnene
- Ledelse og personaleudvikling
- Forældresamarbejde
- Forældrebestyrelsen
- Regnskab og budget

Hvert område skal indeholde et afsnit om **Året, der gik** og **Året, der kommer**.

Har dagtilbuddet tosprogede børn, der modtager særlig sprogstimulering, skal udviklingsdelen evaluere og beskrive arbejde med særlig sprogstimulering.

Udviklingsdelen skal indeholde mindst ét fokuspunkt.

Ét fokuspunkt skal behandle et eller flere af læreplanens seks indholdstemaer.

Udviklingsdelen skal årligt evalueres.

Evaluering af årsplanens fokuspunkter (se side 20)

Valg af fokuspunkt skal begrundes og skal afspejle sammenhængen mellem værdierne og de overordnede mål i årsplanens principdel. Udviklingsdelens fokuspunkt(er) skal systematisk evalueres.

Hvad angår fokuspunkt(er), der omhandler det pædagogiske arbejde med børnene, er det dagtilbuddets læringsmiljø og hvordan samtlige børn profiterer af det, der evalueres.

Systematisk evaluering forudsætter en metodisk arbejdsmåde:

- Hvad vil vi? (fokuspunktets mål)
- Hvad gør vi? (planlægning af handlinger og aktiviteter)
- Hvordan kan vi se det? (indsamling og bearbejdelse af dokumentation)
- Hvad lærte vi? (evaluering)

Forældrebestyrelsens inddragelse i udarbejdelsen af årsplanen (se side 4 og side 30)

Forældrebestyrelsen skal inddrages i udarbejdelsen af årsplanen i samarbejde med ledelsen og personalet i dagtilbuddet. Forældrebestyrelsens opgave er at fastlægge principper for dagtilbuddets virke.

Forældrebestyrelsen tager stilling til den samlede evaluering fra ledelsen (det vil sige evaluering af hele sidste års arbejde og evalueringen af udviklingsdelens fokuspunkter).

Ledelsen fremlægger desuden forslag til året der kommer, med forslag til ét eller flere fokuspunkter, plan for det fremtidige arbejde og forslag til dokumentations- og evalueringsmetoder i arbejdet med næste års fokuspunkt(er).

På baggrund af ledelsens evaluering og fremstilling tager forældrebestyrelsen stilling til:

- Godkendelse af årsplanen
- En eventuel revision eller justering af dele eller ændring af hele læreplanen -Læreplanen kan også fortsætte uændret det kommende år
- Forslag til et eller flere fokuspunkter, plan for arbejdet og dokumentations- og evalueringsmetoder til det næste års arbejde

2 ÅRSPLANENS PRINCIPDEL

Årsplanens principdel præsenterer de overordnede værdier, principper, syn på børn og overordnede mål for dagtilbuddets arbejde. Principdelen kan med fordel være gældende over flere år, så det alene bliver udviklingsdelen, der fornyes hvert år. Læreplanen er en del af principdelen, men skal evalueres og godkendes årligt af forældrebestyrelsen med henblik på eventuel justering. Både princip- og udviklingsdelen i årsplanen skal årligt godkendes i forældrebestyrelsen og sendes til lokalcentret.

På baggrund af dagtilbuddets nuværende årsplan og det pædagogiske arbejde igangsættes en dialog om de nye krav og forventninger til det pædagogiske arbejde, der er kommet efter vedtagelse af Pædagogisk Perspektivplan og lov om pædagogiske læreplaner.

Det enkelte dagtilbud kan med fordel tage udgangspunkt i de gældende værdier, principper, børnesyn og målsætning for det pædagogiske arbejde i den nuværende årsplan, når principdelen skal udarbejdes.

Dialog og refleksion omkring udarbejdelse af principdelen, skal medvirke til implementeringen af pædagogiske læreplaner og Pædagogisk Perspektivplan i det enkelte dagtilbud. Derved får dagtilbuddet mulighed for at videreudvikle en pædagogik, der sætter fokus på barnet med alle dets potentialer og udviklingsmuligheder.

2.1 Indhold i principdelen

Følgende punkter skal indgå i principdelen:

- Præsentation af dagtilbuddet
- Dagtilbuddets grundlæggende værdier, holdninger og syn på børn
- En læreplan, som beskriver de overordnede mål for det pædagogiske arbejde med børnenes læring og udvikling, der kan fremme alle børns potentialer og kompetencer
- Ledelse og personaleudvikling – de overordnede mål i forhold til ledelse og samarbejde, herunder personalets kompetenceudvikling
- Forældresamarbejde og forældrebestyrelsen – de overordnede mål i forhold til forældresamarbejdet og arbejdet i forældrebestyrelsen
- Principper for anvendelse af budgettet

2.2 Forslag til disposition af årsplanens principdel:

Præsentation af dagtilbuddet

- Dagtilbuddets navn, adresse, telefonnummer og e-mail adresse
- Perioden årsplanen gælder for
- Personale og børnenormering
- Evt. henvisning til introfolder og andet informationsmateriale

Dagtilbuddets grundlæggende værdier, holdninger og syn på børn

- Dagtilbuddets værdier og syn på børn
- Dagtilbuddets grundlæggende principper for det pædagogiske arbejde

Dagtilbuddets læreplan

- Kort præsentation af den børnegruppe læreplanen gælder
- Afklaring af hvad dagtilbuddet forstår ved begrebet læring med konkrete eksempler fra dagtilbuddets hverdag
- Afklaring af hvad dagtilbuddet forstår ved de seks indholdstemaer med konkrete eksempler fra dagtilbuddets hverdag
- Overordnede læringsmål, hvilke erfaringer, færdigheder og kompetencer børnene skal have mulighed for at tilegne sig i dagtilbuddet

- Overordnede beskrivelser af læringsprocessen, hvilke mulige aktiviteter og metoder dagtilbuddet vil anvende for at lede frem imod disse mål
- Overordnede mål for og afklaring af, hvordan udsatte børns læring understøttes i dagtilbuddet, beskrivelse af mulige aktiviteter og metoder dagtilbuddet vil anvende
- Overordnede mål for dagtilbuddets indsats med særlig sprogstimulering til tosprogede børn jf. folkeskolelovens §4a

Ledelse og personaleudvikling

- Overordnede principper og mål for ledelse af dagtilbuddet
- Overordnede principper og mål for personalesamarbejde
- Overordnede beskrivelser af mulige aktiviteter og metoder der kan lede frem mod disse mål
- Kort beskrivelse af dagtilbuddets personalepolitikker

Forældre samarbejde og forældrebestyrelse

- Overordnede principper og mål for dagtilbuddets forældresamarbejde, herunder overvejelser over samarbejde med forældre med etnisk minoritetsbaggrund, bl.a. vedrørende tosprogede børns sprogtilegnelse
- Overordnede beskrivelse af mulige aktiviteter og metoder der kan lede frem mod disse mål
- Overordnede mål og principper for forældrebestyrelsens arbejde

Økonomi

- Principper for anvendelse af budgettet, der understøtter dagtilbuddets overordnede mål

2.3 Læring

I dagtilbuddene er begrebet udvikling almindeligt brugt til beskrivelse af den forandring, der fremadskridende finder sted, når barnet tilegner sig større viden, får flere erfaringer og færdigheder og kompetencer.

I lov om pædagogiske læreplaner bruges betegnelsen læring. I "Sølvguiden" (2003, s. 8 og 9) ses læring som knyttet til forandring og udvikling, med den lærende (barn eller voksen) som en aktiv part, der løbende skaber sin egen læring alene og sammen med andre.

Begreberne udvikling og læring går hånd i hånd. Barnet lærer, når det udvikler sig, og udvikler sig, når det lærer. Begrebet læring kan også være et synonym for socialisering eller dannelse og knytter sig til barnets refleksion, handlinger og identitet. Det vil sige, at barnet lærer at forstå sin omverden, at kunne handle og agere i sin omverden og samtidig kunne blive sig selv. Læring kan således ses som et perspektiv på det pædagogiske arbejde.

I Pædagogisk Perspektivplan er det vedtaget, at begrebet læring de kommende år skal være genstand for en fælles begrebsafklaring. Denne fælles afklaring må allerede nu tage sin begyndelse i de enkelte dagtilbud efter vedtagelsen af lov om pædagogiske læreplaner.

Udarbejdelse af pædagogiske læreplaner og planlægning af børns læring i de enkelte dagtilbud forudsætter en fælles præcisering af, hvad der i det enkelte dagtilbud forstås ved læring, og hvad børn lærer i det enkelte dagtilbud.

Pædagogisk Perspektivplan (s. 12) er baseret på en antagelse om, at børns udvikling foregår i en vekselvirkning mellem deres egen aktivitet og omverdens krav og forventninger. På baggrund af denne antagelse kan det enkelte dagtilbud diskutere om børns læring i dagtilbud kan forstås således:

Et eksempel på en definition på 0-6 års børns læring

Barnets læring er en kontinuerlig proces som foregår:

- For det første – i de sociale relationer barnet indgår i og i samspillet mellem barnet og dets omgivelser
- For det andet – som barnets egen psykiske og fysiske tilegnelses-, forandrings- og udviklingsproces, der foregår med udgangspunkt i barnets vilkår

I denne proces tilegner barnet sig øget viden, erfaringer og færdigheder.

Læring er tæt forbundet med dannelse, socialisering, udvikling og forandring. Barnet er ud fra egne erfaringer medskaber af sin læring. Barnet lærer gennem legen via egen aktivitet, egne oplevelser og undersøgelser, og disse aktiviteter går forud for, og må kobles til mere eksakt viden om et fænomen.

Det pædagogiske personales rolle og opgave er at understøtte, inspirere og udfordre denne proces. Personalet må gennem dialog, handling og som rollemodel udfordre barnet til undren og refleksion af egne oplevelser, følelser og forståelse og handlinger.

Ved læring skal forstås både den ubevidste og bevidste proces, der foregår i dagligdagen. Derfor er hele dagtilbuddets læringsmiljø centralt for barnets mulighed for læring. Børns læring sker i samspil med andre og i de fysiske og psykiske rammer hverdagslivet danner. Læringen sker både i spontant opståede situationer og ved planlagte aktiviteter og oplevelser.

2.4 Uddybning af lov om pædagogiske læreplaner

Socialministeriet skriver, at formålet med de pædagogiske læreplaner er at sikre, at alle dagtilbud arbejder systematisk, synligt og kvalificeret med børns læring og udvikling for at fremme alle børns potentialer og kompetencer.

§ 8a stk. 2. Den pædagogiske læreplan skal med udgangspunkt i sammensætningen af børnegruppen beskrive dagtilbuddets arbejde med mål for læring og indeholde overordnede pædagogiske beskrivelser af relevante mulige aktiviteter og metoder. Herudover skal det beskrives, hvordan udsatte børns læring understøttes. Læringsmålene er fælles overordnede mål for, hvilke kompetencer den pædagogiske læringsproces i dagtilbuddet skal lede frem imod, jf. stk. 1. Socialministeren fastsætter nærmere regler for indhold af og overordnede mål for læring i dagtilbuddene.

Dagtilbuddets læreplan skal udarbejdes under hensyn til lokale forhold, fysiske muligheder, børnegruppens sammensætning og forudsætninger. Der skal laves en læreplan for aldersgrupperne fra ½ år til 2 år og en anden plan for børn fra 3 år og til de begynder i skole. Integrerede institutioner kan udarbejde én læreplan, der tager hensyn til de to aldersgrupper.

Det vil sige, at hvert enkelt dagtilbud må overveje, hvilke erfaringer og kompetencer læringsprocesserne skal lede frem imod, og hvilke erfaringer og kompetencer børnene skal have mulighed for at tilegne sig i dagtilbuddet.

Det enkelte dagtilbud bestemmer det pædagogiske indhold i læreplanen, men er forpligtet på at overholde de krav, der står i loven og bekendtgørelsen.

Dagtilbuddets læreplan skal behandle følgende seks indholdstemaer:

- Sprog
- Krop og bevægelse
- Sociale kompetencer
- Personlige kompetencer
- Natur og naturfænomener
- Kulturelle udtryksformer og værdier

2.4.1 De seks indholdstemaer

Dagtilbuddets læreplan skal omhandle, men ikke nødvendigvis struktureres efter temaerne. Der kan anvendes andre inddelinger og eventuelt suppleres med andre temaer. Dagtilbuddet kan hvert år vælge et eller flere af indholdstemaerne som fokuspunkt. Børns læring og udvikling ses som en helhed. Et fokuspunkt vil ofte omhandle flere overlappende temaer, eksempelvis kan et fokuspunkt om "Krop og bevægelse" også understøtte børnenes sprog, sociale kompetencer, personlige kompetencer og foregå i naturen.

Dagtilbuddet skal formulere overordnede mål, der dækker alle seks indholdstemaer og beskrive, hvordan dagtilbuddet i det daglige vil arbejde med de seks temaer, hvilke pædagogiske processer, der skal indgå, og hvordan det leder frem mod målet. Eksempelvis kan man beskrive det ugentlige besøg i gymnastiksalen, der har til formål at understøtte børns krop og bevægelse.

Til diskussionen af hvad der forstås med disse seks temaer kan dagtilbuddet tage udgangspunkt i Pædagogisk Perspektivplan (s.16), Socialministeriets bidrag fra ekspertgruppen (inspiration til bekendtgørelsen) eller pjecen "Leg og lær" fra Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender.

I pjecen "Leg & lær" er der flere eksempler på formulerede læringsmål ud fra indholdstemaerne, som fx: "Børn skal have mulighed for at blive støttet i at danne venskaber og komme med i grupper, hvor de kan give og opnå anerkendelse samt opleve betydning og styrke i fællesskabet" (Tema: Sociale kompetencer).

Det enkelte dagtilbuds pædagogiske arbejde skal beskrives med læringsmål, som fortæller hvilke erfaringer færdigheder og kompetencer børnene skal have mulighed for at tilegne sig og hvilke indholdstemaer de understøtter. Det pædagogiske arbejde skal også formuleres i forhold til, hvordan målet kan nås. Det gøres ved at beskrive de pædagogiske aktiviteter og de valgte dokumentationsmetode(r). Beskrivelser fra hverdagens pædagogiske praksis, kan konkretisere målene og samtidig sikre en sammenhæng mellem beskrivelsen i læreplanen og den praksis, der foregår i dagtilbuddet.

Den pædagogiske læreplan hører til årsplanens principdel og kan med fordel fungere over flere år, men læreplanen skal evalueres hvert år. Derfor må det fremgå, hvordan dagtilbuddets pædagogiske praksis kan lede frem mod de opstillede mål. Det beskrives overordnet i læreplanen og mere konkret i årsplanens udviklingsdel.

I forbindelse med den årlige evaluering af det pædagogiske arbejde skal personalet i samarbejde med forældrebestyrelsen tage stilling til en eventuel justering af dele eller ændring af hele læreplanen eller om læreplanen kan fortsætte uændret til næste år.

2.4.2 Børn der skal have særlig opmærksomhed

Læreplanen skal også indeholde en beskrivelse af læringsmål, metoder og aktiviteter, i forhold til børn der har krav på særlig opmærksomhed:

- Børn der ikke trives eller udvikler sig i dagtilbuddet og som har særlig støtte
- Børn hvor personalet er bekymret for deres trivsel og udvikling
- Tosprogede børn med behov for særlig sprogstimulering

Disse børn må dagtilbuddet være særlig opmærksomme på at støtte, så alle børn kan få mulighed for at fremme deres potentialer og udviklingsmuligheder.

2.4.3 Læringsmiljø

Læring sker både gennem spontane oplevelser, leg og ved at den voksne skaber eller understøtter situationer, der giver børnene mulighed for fordybe sig og erhverve erfaring. (Bekendtgørelsen § 1.) Derfor har hele læringsmiljøet en betydning for børnenes udvikling og læring.

Ved læringsmiljø forstås bredt dagtilbuddets kultur og atmosfære, personalets rolle, de fysiske rammer, organiseringen og de metoder, der bruges i det enkelte dagtilbud til at fremme børnenes læring.

Planlægning af læringsmiljøet indeholder overvejelser over synet på børn, dagtilbuddets daglige rutiner, regler, normer, planlægning og organisering af hverdagen for børnene samt vurderinger af hvilke muligheder dagtilbuddets fysiske rammer giver børnene. Eksempelvis hvilke muligheder børnene har for leg, fordybelse, for at eksperimentere eller for kropslig udfoldelse i dagtilbuddet.

Børn lærer på forskellige måder. Der er forskel på hvilke aktiviteter, oplevelser mv. der særlig inspirerer, motiverer og giver mening for de enkelte børn og for børnegruppen som helhed. Det bør diskuteres, hvordan dagtilbuddet skaber en balanceret dagligdag med forskellige muligheder for børnenes læring.

Sådanne diskussioner kan eksempelvis tage udgangspunkt i følgende overvejelser:		
Hvordan skal balance være mellem.....	At gribe børns spontane initiativer og mulighed for at bryde det planlagte	Planlagte aktiviteter der giver mulighed for fordybelse i en aktivitet
Hvordan skal balance være mellem.....	Børns selvorganisering og selvbestemmelse i dagligdagen	Fælles traditioner, oplevelser og erfaringer med at være en del af et forpligtende fællesskab

Når dagtilbuddets læringsmiljø diskuteres kan der tages udgangspunkt i Pædagogisk Perspektivplans beskrivelse af en kultur, der fremmer børns trivsel (side 15).

Eller man kan lade sig inspirere af Berit Baes beskrivelse af rummelige og trange mønstre Berit Bae bruger de to metaforer rummelige og trange mønstre, som et billede på det samspil, der går igen i den voksnes relation med barnet. Man kan søge at indfange kvaliteten af relationerne og reflektere over dem gennem forskellige observationsmetoder (Bae, 2003).

2.5 Børneperspektivet

Børns udvikling må ses som en helhed, hvor de intellektuelle, følelsesmæssige, sociale og kropslige sider, er tæt forbundne.

Børn lærer og udvikler sig gennem leg og aktiviteter. Det sker når barnet søger efter viden, når barnet må løse et problem eller når barnet oplever at beherske en ny færdighed. Gennem følelser, handlinger og samspillet med andre børn eller voksne, lærer og udvikler barnet sig.

Det er afgørende for børns motivation for at prøve nyt og lyst til at udforske deres omgivelser, at en aktivitet opleves som meningsfyldt. Oplevelsen af mening har derved indflydelse på børnenes mulighed for læring. Barnets følelser kan både være en drivkraft for barnets læring og være en blokering som gør, at barnet ikke har lyst til nye udfordringer.

Dagtilbuddet kan anvende forskellige metoder der afdækker meningen for børnene og giver større opmærksomhed på børnenes perspektiv. For eksempel: Børneinterview, forskellige former for iagttagelse og børnenes fortællinger om hverdagens hændelser, brug af børnenes spor, brug af video eller fotografier hvor børnene fortæller, hvad de ser.

Ved at inddrage børneperspektivet kan personalet tilstræbe at se den pædagogiske praksis fra børnenes vinkel. Ved anvendelsen af metoder der inddrager børneperspektivet, er det måske muligt at indfange børnenes tanker og ønsker, ligesom personalet kan forsøge at forstå, hvad børnene oplever som meningsfyldt ved en given aktivitet.

Ved at inddrage børneperspektivet kan personalet møde børnene respektfuldt. Det handler om, at personalet går i øjenhøjde med børnene og ser, hvad børnene er optaget af. På den måde kan inddragelsen af børneperspektivet give mulighed for meningsfulde og gensidige udviklings- og læreprocesser.

Opmærksomhed på børneperspektivet - både når de pædagogiske aktiviteter skal planlægges og undervejs i processerne - kan være med til at vise vejen for kontinuitet i planlægning af det pædagogiske arbejde der understøtter børns læring og udvikling af dagtilbuddets læringsmiljø. Inddragelse af børneperspektivet understøtter personalets opmærksomhed på, hvad børnene er parate til at vide, forstå, føle, håndtere og lære.

Metoder, der inddrager børneperspektivet viser ikke nødvendigvis sandheden om børnenes vinkel, for det er personalet, der tolker det, de ser og hører. Tolkning af børnenes handlinger og udtryk tager udgangspunkt i personalets egne værdier, normer og holdninger. Tolkningen vil derfor blive anskuet ud fra "øjnene der ser". Med større erfaring og sensitivitet i denne proces kan personalet efterhånden udvikle en større sikkerhed i at uddrage de informationer, der findes i materialet. Når der benyttes metoder, som inddrager børneperspektivet er formålet, at reflektere og forstå børnenes handlinger og udtryk med henblik på at lære noget om børnene, lære noget om sig selv som personale eller om sin pædagogiske praksis.

2.6 Det pædagogiske personales rolle

De pædagogiske personale skal støtte, lede og udfordre børns læring, som børnene er medskabere af (Bekendtgørelsen §1).

Personalet har en central rolle i forhold til børns trivsel, udvikling og læring i de enkelte dagtilbud. Det er personalet, der planlægger og organiserer dagtilbuddets hverdag, og beslutter de pædagogiske metoder. Personalet iagttager, reflekterer, dokumenterer og evaluerer det pædagogiske arbejde. Børnene inddrages i forhold til deres alder og udvikling. Eksempelvis gennem dialogen i hverdagen og gennem inddragelsen af metoder, der tager udgangspunkt i børneperspektivet. Det er gennem lytning, aktiv deltagelse og forståelse, at medbestemmelsen får indhold og betydning (Pædagogisk Perspektivplan s. 18).

Det er hovedsageligt personalet, der via den daglige praksis skaber kulturen i dagtilbuddet og læringsmiljøet. Det fordrer en opmærksomhed på børns mulighed for bevidst og ubevidst læring. Personalet er rollemodeller for børnene, der ubevidst lærer ved at iagttage og efterligne personalets adfærd, værdier og holdninger. Men børnene indbyrdes efterligner og lærer også af hinanden.

Personalet er i en magtposition i forhold til børnene. Børn er afhængige af personalets reaktioner og den respons, de får fra dem. Personalets rolle og position, personalets blik for børnene og relationerne til det enkelte barn samt til gruppen af børn, har betydning for den pædagogiske praksis, der har læring som perspektiv. Den måde personalet indgår i kommunikations- og samspilsprocesser med børnene på, hvordan de sætter ord på børnenes oplevelser og hvordan de reagerer på børnenes handlinger, har betydning for børns læreprocesser. Børn er medskabere af deres egen læring, ligesom børn lærer af hinanden, men personalets betydning i relationen med børnene er central og fordrer metodisk refleksion.

En måde at arbejde bevidst med kvaliteten i disse relationer kan være at arbejde ud fra anerkendende relationer med udgangspunkt i fx Berit Bae's teori om anerkendende relationer (Bae, 1996).

En anden måde er at arbejde bevidst med kvaliteten af de sociale relationer. En analyse af relationer, kan danne baggrund for en efterfølgende dialog og refleksion, der kan få betydning for valg af fokuspunkt og det fortsatte pædagogiske arbejde.

2.7 Forældrenes rolle

Forældrene har ansvar for det enkelte barn, dets trivsel, udvikling og læring. Børn tilbringer en stor del af deres tid i et dagtilbud, så samarbejde mellem forældre og dagtilbud er nødvendig for at barnets potentialer og udviklingsmuligheder tilgodeses.

I Pædagogisk Perspektivplan er visionen for samarbejde beskrevet (side 22):

"Dagtilbuddene skal i samarbejde med forældrene sikre barnets trivsel og udvikling, og de skal i fællesskab skabe sammenhæng mellem barnets liv i dagtilbuddet og hjemmet".

Der står endvidere i Pædagogisk Perspektivplan (side 23):

"Der skal være dialog mellem forældre og personale. Der skal lyttes til forældrenes behov og ønsker for deres barns ophold i dagtilbuddet og så vidt det er muligt og rimeligt, skal disse behov og ønsker tilgodeses".

"Forældrene skal aktivt interessere sig for, hvad der sker i dagtilbuddet, og de skal også af hensyn til deres eget barns trivsel, vise interesse og forståelse for den øvrige børnegruppe. Det er også vigtigt, at forældrene støtter børnenes muligheder for at etablere og bevare venskaber børnene imellem."

3 ÅRSPLANENS UDVIKLINGSDEL

Årsplanens udviklingsdel indeholder den del af arbejdet, som dagtilbuddet ønsker at arbejde særligt med det kommende år. Udviklingsdelen afspejler derfor kun dele af de aktiviteter og den mangfoldighed, der opstår i et dagtilbud. Udviklingsdelen skal fornyes hvert år.

Med udgangspunkt i årsplanens principdel vælger dagtilbuddet et eller flere fokuspunkter som de ønsker at arbejde særligt med det kommende år. Et valg af et fokus er et fravalg af noget andet. Derfor skal valget af fokuspunkt(er) begrundes i årsplanen.

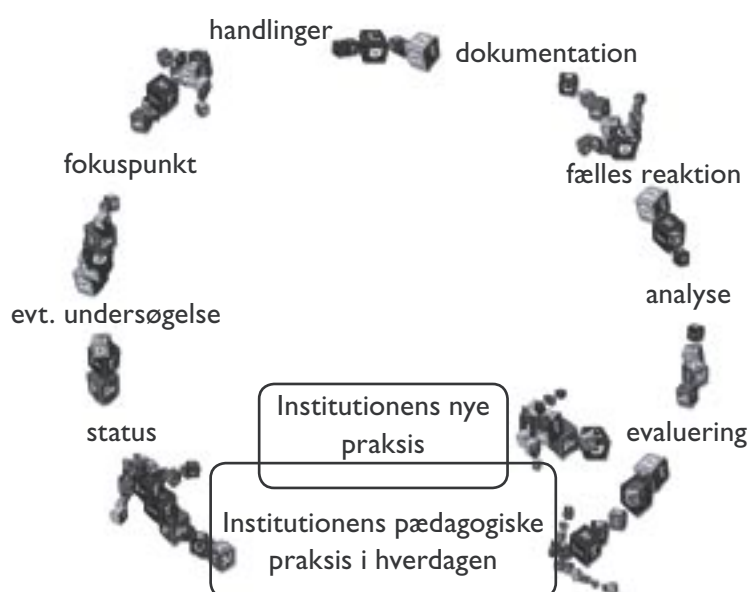
Hvis dagtilbuddet har tosprogede børn, der modtager særlig sprogstimulering jf. Folkeskolelovens §4a, skal årsplanens udviklingsdel også evaluere og beskrive arbejdet med særlig sprogstimulering.

Udviklingsdelen er den del af årsplanen, der afspejler dagtilbuddets udvikling af kvaliteten i det pædagogiske arbejde. Men årsplanens to dele skal ses i en helhed og udviklingsdelen skal medinddrage principdelens grundlæggende værdier, principper og overordnede mål for børns læring, ledelse, personale og forældre-samarbejde.

Model for dagtilbuddets kvalitetsudvikling

Årsplanens udviklingsdelen kan betragtes som den systematiske udvikling af dagtilbuddets kvalitet og kan foregå på følgende måde:

1. Status – fx hvad er børnene optaget af, hvad er de kommende udfordringer
2. Evt. undersøgelse – om et kommende fokuspunkt er relevant at tage op
3. Fokuspunkt – valg af fokuspunkt, aktiviteter og dokumentationsmetoder
4. Handlingerne – de planlagte handlinger i relation til fokuspunktet gennemføres
5. Dokumentation – Indsamling og beskrivelse af det arbejde der er udført
6. Fælles refleksion – over det daglige arbejde i relation til fokuspunktet, som undervejs kan medføre ændringer i de planlagte handlinger
7. Analyse af dokumentation – kan foregå undervejs og som et led i evalueringen
8. Evaluering – den endelige vurdering af arbejdet med fokuspunktet kan resultere i ny praksis, en eventuel justering af læreplanen, men kan også resultere i fastholdelse af nuværende praksis og en fastholdelse af læreplanen.

Model 2: Årsplanens udviklingsdel udgør den systematiske udvikling af dagtilbuddets kvalitet og kan illustreres på denne måde.

3.1 Indhold i udviklingsdelen

Følgende områder skal indgå i udviklingsdelen:

- Det pædagogiske arbejde med børnene
- Ledelse og personaleudvikling
- Forældresamarbejde
- Forældrebestyrelsen
- Regnskab og budget

3.2 Forslag til disposition til udviklingsdelen

Det pædagogiske arbejde med børnene

Året, der gik

- Dialog og refleksion over hele sidste års pædagogiske arbejde
- En evaluering af sidste års fokuspunkter
- En evaluering af indsatsen med særlig sprogstimulering af tosprogede børn

Året, der kommer

- Kort beskrivelse det kommende års forskellige aktiviteter med børnene
- Handleplan for indsatsen med særlig sprogstimulering af tosprogede børn
- Fokuspunkter – for det kommende års pædagogiske arbejde

Ledelse og personaleudvikling

Året der gik

- Dialog og refleksion over årets arbejde med ledelse og personale

Året der kommer

- Kort beskrivelse af det kommende års arbejde med ledelses- og personaleudvikling

Forældresamarbejde

Året der gik

- Dialog og refleksion over årets samarbejde med forældrene

Året der kommer

- Kort beskrivelse af det kommende års forældresamarbejde

Forældrebestyrelsen

Året der gik

- Dialog og refleksion over årets arbejde i forældrebestyrelsen

Året der kommer

- En kort beskrivelse af det kommende års arbejde i forældrebestyrelsen

Økonomi

Året der gik

- Kort beskrivelse af dagtilbuddets regnskab for året, der gik
- Kort beskrivelse af dagtilbuddets brug af sprog- og integrationsmidler, hvis dagtilbuddet har modtaget midler

Året der kommer

- Kort beskrivelse af budget og vedligeholdelsesplan for året, der kommer

3.3 Året der gik

I afsnittet om året der gik, vurderes det sidste års arbejde i dagtilbuddet set i forhold til den samlede årsplan. Hvilke mål havde dagtilbuddet for året og hvordan gik det? Grundlaget for vurderingen er dialog og refleksion over sidste års pædagogiske arbejde samt systematisk evaluering af sidste års fokuspunkter. Desuden evalueres den særlige sprogstimulering, hvis en sådan har fundet sted.

3.3.1 Evaluering gennem refleksion og dialog af hele sidste års arbejde i dagtilbuddet

Værdier, principper og mål er beskrevet i årsplanens principdel. Fx er det pædagogiske arbejde med børnene beskrevet i læreplanen (mål for læreplanens temaer). Fokuspunkterne indgår i årsplanens udviklingsdel og viser kun en lille del af den mangfoldighed af handlinger og aktiviteter, der kendetegner et dagtilbud. Hele sidste års pædagogiske arbejde reflekteres og overvejes gennem personalets grundige dialog. Det gælder både det pædagogiske arbejde med børnene, samarbejdet med forældrene, ledelse og personaleudvikling, forældrebestyrelsen og dagtilbuddets økonomi (se afsnit 4).

3.3.2 En systematisk evaluering af sidste års fokuspunkter

Evalueringen af årets fokuspunkt(er) er en systematisk evaluering. Denne evaluering foretages på baggrund af analyse og fortolkning af dokumentationen sat i relation til udviklingsdelens mål. Alle områder der er fremhævet som fokuspunkter skal systematisk evalueres (se afsnit 4 for yderligere uddybning).

3.3.3 Særlig sprogstimulering

Evalueringen af indsatsen med særlig sprogstimulering af tosprogede børn jf. Folkeskolelovens §4a skal med i årsplanen. Evalueringen foretages på baggrund af de overordnede mål i principdelen og på handleplanen i den foregående årsplan.

3.4 Året, der kommer

I afsnittet om året der kommer planlægges det kommende års arbejde i dagtilbuddet set i forhold til både principdelen og udviklingsdelen.

3.4.1 Beskrivelse af det kommende års forskellige aktiviteter i dagtilbuddet

Der udarbejdes en kort beskrivelse af det kommende års forskellige handlinger og aktiviteter i dagtilbuddet. Først og fremmest en beskrivelse af det pædagogiske arbejde. Her medtænkes læreplanens overordnede mål for arbejdet med børnene. Principdelens værdier, principper, holdninger og syn på børn inddrages. Det kan eksempelvis være en beskrivelse af dagtilbuddets traditioner eller de daglige handlinger og/eller særlige aktiviteter, som beskriver, hvordan dagtilbuddet arbejder i det daglige med de overordnede mål i læreplanen. Gerne med konkrete eksempler.

På samme måde beskrives det kommende års aktiviteter med forældrebestyrelsen og forældrene, med ledelses- og personaleudvikling og prioritering af budgettet. Også her sættes beskrivelserne i relation til de overordnede værdier, principper og mål med arbejdet, som er beskrevet i årsplanens principdel.

3.4.2 Fokuspunkter

Dagtilbuddet skal vælge mindst ét fokuspunkt. Da arbejdet med dokumentation og evaluering skønnes tidskrævende anbefales det at vælge højst tre fokuspunkter. Alle områder, der gøres til fokuspunkt, skal systematisk evalueres.

Fokuspunkter kan omhandle det pædagogiske arbejde med børnene, samarbejde med forældrene, ledelses- og personaleudvikling eller forældrebestyrelsesarbejdet.

Der skal som minimum være ét fokuspunkt i årsplan som behandler et eller flere af de seks indholdstemaer for læreplanen. Det skal forstås på den måde, at der kan vælges et område som dækker et eller flere af de seks. Temaerne er adskilte lærings- og udviklingsområder, men de er også i indbyrdes samspil. Et fokuspunkt vil ofte omhandle et, flere eller alle seks temaer. Eksempelvis kan et fokuspunkt om "sprog" også understøtte børnenes sociale kompetencer, krop og bevægelse, personlige kompetencer, naturen og naturfænomener, kulturelle udtryksformer og værdier. Så alle seks temaer kan rummes i et fokuspunkt om »sprog«.

3.4.3 Handleplan for den særlige sprogstimulering af tosprogede børn

Handleplanen for indsatsen med særlig sprogstimulering af tosprogede børn skal beskrives i udviklingsdelen. Handleplanen skal som minimum beskrive:

- Hvem der er ansvarlig for indsatsen i dagtilbuddet
- Hvordan er den særlige sprogstimulering organiseret og hvilken sammenhæng er der med de øvrige pædagogiske tiltag
- Overvejelser over hvordan marginalisering af tosprogede børn i forbindelse med indsatsen undgås
- Hvordan man vil arbejde med dokumentation og systematisk erfaringsopsamling af arbejdet
- Hvordan tosprogede børn støttes i at bruge to eller flere sprog (modersmål og dansk) i deres hverdag
- Hvordan man vil inddrage forældrene i indsatsen, herunder sprogvurderingerne

4 EVALUERING AF ÅRSPLANENS FOKUSPUNKTER

Det pædagogiske arbejde skal evalueres årligt. At evaluere kan ifølge ordbogen betyde ”at vurdere et arbejde”. Evaluering af arbejdet sker løbende som en naturlig del af hverdagens pædagogiske overvejelser og vurderinger. Forskellen på de daglige overvejelser og vurderinger og den systematiske evaluering er, når dokumentationen og analysen af denne, gøres til genstand for en metodisk refleksion og kobles til målene for det pædagogiske arbejde. Det eller de fokuspunkter, der omhandler det pædagogiske arbejde med børnene skal evaluere dagtilbuddets læringsmiljø og hvordan alle børn kan profitere af det, der evalueres.

Dokumentationen kan defineres som det materiale der indsamles og bearbejdes gennem analyse og tolkning med det formål at beskrive og vurdere det arbejde der er udført. Dokumentationen skal vise, sandsynliggøre og danne grundlag for vurderingen af det pædagogiske arbejde i dagtilbuddet. Derfor er det centralt, at dokumentationsmetoden er velegnet til at registrere den pædagogiske praksis, som dagtilbuddet ønsker at beskrive og vurdere. Dokumentation har en etisk dimension.

Systematisk evaluering forudsætter en metodisk arbejdsmåde (tallene henviser til de enkelte uddybende afsnit:

- 4.1 Hvad vil vi? (mål)
- 4.2 Hvad gør vi? (handlinger og aktiviteter)
- 4.3 Hvordan kan vi se det? (indsamling og bearbejdelse af dokumentation)
- 4.4 Hvad lærte vi? (evaluering)

4.1 Fokuspunktets mål - Hvad vil vi?

Et dagtilbuds hverdag er kendetegnet ved, at der foregår en mangfoldighed af forskellige handlinger og aktiviteter på en gang. Pædagogisk praksis er så kompleks, at det er umuligt at undersøge alle handlinger og aktiviteter på en gang. Vil dagtilbuddet udvikle sin pædagogiske praksis er det derfor hensigtsmæssigt at fokusere på et lille område ad gangen. Der skal arbejdes med minimum ét fokuspunkt. Det anbefales, at der arbejdes med max. tre fokuspunkter ad gangen for på den måde at sikre dybden og kvaliteten af evalueringen og udviklingen af dagtilbuddets pædagogiske praksis.

Ved bestemmelse af dagtilbuddets fokuspunkt(er) skal der vælge mindst ét inden for dagtilbuddets læreplan. Ved formuleringen skal der afspejles en sammenhæng mellem værdierne, principperne og de overordnede mål i årsplanens principdel og det fokuspunkt dagtilbuddet vælger. Et fokuspunkt er formuleringen af et lille område af dagtilbuddets pædagogiske praksis, som det pædagogiske personale ønsker at sætte særligt fokus på det kommende år, fordi det er et problem, noget personalet undrer sig over eller gerne vil videreudvikle.

Når dagtilbuddet har udvalgt og formuleret et eller flere fokuspunkter, skal valgets begrundes. Det skal beskrives, hvorfor dagtilbuddet vil arbejde særligt med dette område. Det må også begrundes i forhold til årsplanens principdel i relation til de værdier, principper og holdninger og mål, der ligger til grund for det pædagogiske arbejdet med børnene. Fokuspunktet må endvidere begrundes i forhold til den børnegruppe dagtilbuddet netop har og til aktuelle lokale forhold. Det fokuspunkt, som institutionen vælger og formulerer, skal defineres, så alle i dagtilbuddet forstår det samme ved punktet.

Eksempel på hvordan, der konkret kan arbejdes med et fokuspunkt:

Fokuspunktet er formuleret ud fra evalueringen af årsplanen, erfarede problemer gennem det forløbne år og en undren personalet har haft over børnenes sociale samspil i legen. Målet er et bedre samspil børnene imellem med henblik på at kvalificere børnenes egen konflikthåndtering og dermed forbedre børnenes personlige kompetencer i legen. Fokuspunktet formuleres derfor:

Vi vil i det kommende år sætte fokus på, at børnene lærer at samarbejde om løsning af mindre konflikter i deres indbyrdes samvær og leg.

For at støtte den fælles forståelse kan personalet eksempelvis diskutere:

- Målet for fokuspunktet
- Baggrund for valg af fokuspunkt og sammenhæng med årsplanens principdel
- Hvad forstås ved samarbejde og konflikt i indbyrdes samvær og leg
 - hvad er kendetegnene ved børnenes indbyrdes konflikter?
- Hvordan ser det ud, når børnene samarbejder om løsning af mindre konflikter?
 - Inddrag her gerne konkrete eksempler fra hverdagen i dagtilbuddet
- Forstår vi det samme ved formuleringen af og målet for fokuspunktet?
- Hvilke temaer (fra lov om læreplaner) behandler fokuspunktet?
- Hvilke kompetencer og færdigheder understøtter fokuspunktet?

Hvad vil vi ?	Eksempel
Mål for fokuspunkt	At børnene lærer at samarbejde og håndtere af mindre konflikter i deres indbyrdes samvær og leg
Baggrund for valg af fokuspunkt	En gruppe børn har svært ved at lege sammen, fordi de bliver uvenner og legen ophører. Personalet ønsker at støtte disse børn i at blive inddraget i kammeratskabsgruppens lege og modvirke deres udelukkelse fra fællesskabet.
Hvad forstås ved konflikt?	I menneskeligt samvær vil der ofte opstå større eller mindre uoverensstemmelser eller konflikter. Konflikter betyder sammenstød og opstår når interesser støder sammen. Ved at arbejde med konflikthåndtering og anerkendende relationer kan der skabes grobund for børnenes positive indbyrdes samspil i fællesskabet og for det enkelte barns udvikling. Vi antager at det er kvaliteten i relationen og måden, konflikten håndteres på, der er afgørende for om der skabes udvikling og kvalitet i børnenes samvær og leg.
Det forstås ved målet	Vi vil arbejde med processer, hvor uoverensstemmelser og konflikter, når de opstår, afstedkommer forhandlinger mellem børnene, og hvor børnenes valg af strategi er kendetegnet ved indbyrdes anerkendelse og samarbejde omkring uoverensstemmelsen, så alle de involverede børn føler sig anerkendt og tilgodeset og samværet og legen kan fortsætte. De voksne skal deltage aktivt i processerne.
Hvilke temaer behandler fokuspunkt?	Sociale kompetencer, personlige kompetencer, sprog, krop og bevægelse.
Hvilke kompetencer og færdigheder giver fokuspunktet børnene mulighed for at udvikle?	At vise hensyn til andre At få mulighed for at indleve sig i andre børns følelser At udtrykke egne meninger og følelser overfor andre børn At tilegne sig de sociale spilleregler At støtte børns sproglige udvikling At støtte etablering og udvikling af venskaber mellem børnene

4.2 Planlægning af handlinger og aktiviteter - Hvad gør vi?

Der skal være en logisk sammenhæng mellem fokuspunktets mål, de handlinger og aktiviteter der praktiseres i institutionen og den dokumentation institutionen vælger at beskrive arbejdet med fokuspunktet med. Fokus punktets mål formuleres derfor så konkret, at målet efterfølgende kan evalueres. Det vil sige, at dagtilbuddet allerede i planlægningen af fokuspunktet må overveje, hvordan man pædagogisk vil arbejde med fokuspunktet og hvilke metoder, der mest hensigtsmæssigt kan bidrage til dokumentation og evaluering af fokuspunktet. I planlægningen må det derfor overvejes, hvilke konkrete pædagogiske metoder, aktiviteter og dokumentations metode dagtilbuddet vil anvende, som kan lede frem mod fokuspunkternes mål. Gerne med konkrete eksempler fra institutionens hverdag.

Samtidig skal planlægningen være så rummelig, at den giver mulighed for indarbejdelsen af børnenes initiativer i processen. Eller til at indarbejde et under forløbet opstået spørgsmål, der må undersøges i arbejdet med fokuspunktet.

Hvad gør vi?	Eksempel
Planlægning af fokuspunkt	<p>Før start: Kursus om konflikthåndtering for hele personalet. Personalet sætter sig ind i teorien om anerkendende relationer ved personalemøder. Læser bl.a. de af ledelsen omdelte artikler af Berit Bae. Formålet er at få en fælles faglig indsigt og udvikle personalets fælles metoder i konflikthåndtering og anerkendende relationer, der kan inspirere og bringes ind i arbejdet med børnenes konflikthåndtering.</p> <p>Tidsplan for indsatsperioden. fx marts – november</p> <p>Hvem deltager og hvem er ansvarlig for hvad: Alle deltager og det besluttet at arbejde med fokuspunktet i både spontane og planlagte aktiviteter. X: er ansvarlig for forårets aktiviteter Y: er ansvarlig for efterårets aktiviteter Å: er ansvarlig for dokumentationen</p> <p>Spontane aktiviteter: Personalet forholder sig til børnenes konflikter, når de opstår i børnenes indbyrdes samvær og leg, og medvirker i børnenes håndtering af konflikten, indtil de involverede børn synes tilfredse. Formålet er, at børnene i et konfliktfyldt samvær lærer at lytte til og forstå andre børns motiver samtidig med, at det enkelte barn selv kan give udtryk for sin mening og gennem samarbejde finder en løsning, så samværet og legen kan fortsætte.</p> <p>Aktiviteter der både kan være planlagte og opstå spontant: Boldspil og andre fælleslege på legepladsen prioriteres højt. Her vil det ofte være børn, der tager initiativ, men personalet planlægger hver eftermiddag at lægge op til boldspil og andre fælles lege. Formålet er, at børnene får mulighed for at tilegne sig sociale spilleregler, oplever forpligtende fællesskab og mulighed for fysisk aktivitet.</p> <p>Planlagte aktiviteter i foråret:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Der arbejdes i mindre børnegrupper med historier, rytmik og drama over temaet følelser ”hvad gør mig glad, vred og ked af det.” Formålet er, at børnene erfarer empati og får forståelse for egne og andre børns følelser samt en bedre mulighed for at aflæse de andre børns reaktioner. <p>Planlagte aktiviteter i efteråret:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Der laves et teaterstykke, som eventuelt vises for forældrene. Formålet er at give børnene mulighed for at samarbejde om et stort fælles projekt. <p>Økonomi: Der afsættes økonomiske ressourcer til:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kursus for personalet. • Ansætte en skuespiller 1 gang om ugen i 12 uger til teaterstykket

4.3 Dokumentation - Hvordan kan vi se det?

Dokumentation er det materiale, som indsamles og analyseres. Det er det materiale der ligger til grund for evaluering og udgør beskrivelsen af det pædagogiske arbejde med børnene. Dokumentationen viser eller *sandsynliggør* den læring, der har fundet sted gennem det pædagogiske arbejde med fokuspunktet. Den er et middel til beskrivelse af det pædagogiske arbejde med fokuspunktets mål. Dokumentationen skal endvidere medvirke til at fastholde og synliggøre den aktive proces for andre og gøre processen til det fælles udgangspunkt for analyse, refleksion og evaluering.

Det drejer sig om, at dokumentationen indfanger et udsnit af virkeligheden, dele af det man kan se eller høre. Dokumentationen kan enten være et usystematisk udtryk af helheden (fx en videofilm af hele legen) eller et mere systematisk udsnit, hvor der fokuseres på udvalgte områder (fx beskrivelse af konflikterne eller registrering af antallet af konflikter). Dokumentationen kan være målelig (tælle), være egnet til sproglig tolkning (fortælle) eller den kan have begge egenskaber. Gennem registreringen af en leg kan der tælles, hvor mange konflikter, der finder sted i et givet forløb eller den kan fortælle om konfliktens omstændigheder og forløb.

- **Skærp synet og hørelsen**

Dokumentationen kan vise det, der kan ses fx ved hjælp af videooptagelser, digitale fotos eller de med øjet observerede og nedskrevne historier om den pædagogiske praksis. Dokumentationen kan også vise de, der kan høres, fx hvordan børn udtrykker sig, når de taler om deres oplevede konflikter. Dette kan registreres ved hjælp af båndoptagelse eller de nedskrevne historier, der fremkommer når man lytter til og skriver ned hvad børn fortæller. Dokumentationen kan også udtrykke både det set og det hørte, der skrives ned.

- **At undersøge sammenhænge**

Analyse og tolkning af det indsamlede materiale betyder at undersøge sammenhænge. Der kan med fordel ses på det indsamlede materiale med bestemte og udvalgte vinkler. Fx kan der ses på hvilken alder de implicerede børn har eller i hvilke situationer konflikterne opstår. Ved tolkningen ser man ofte efter noget man har bestemt sig for at se efter.

Personalet bringer altid deres egne erfaringer ind i analyseprocessen. Personalets erfaringer hjælper til med at se de vigtige ting og få øje på sammenhænge. Det teoretiske grundlag (faglig viden) kan hjælpe med til at udvælge de "briller", man vil se materialet med. Personalet kan stille følgende spørgsmål til dokumentationsmaterialet:

- **Hvad er det for nogle tendenser vi har fået øje på ?**

De faglige begreber i eksemplet er "konflikthåndtering" og "anerkendende relationer." Den faglige viden er det grundlag, spejl eller den ramme, der hjælper med at se og begrunde det man ser i sin dokumentation. Vurderingen af arbejdet afhænger videre af, hvilke hovedpunkter der er udtaget som de vigtigste, i forhold til børnenes og også de voksnes læring.

- **Materialet kan med fordel analyseres løbende i processen**

Hvilke(n) dokumentationsmetode(r) dagtilbuddet vælger afhænger af, hvad man vil undersøge og hvilken praksis og hvilke mål institutionen har for sit fokuspunkt. Der må være en logisk sammenhæng mellem dagtilbuddets praksis og mål, de aktiviteter der skal fremme målet og de dokumentationsmetoder der anvendes.

Et eksempel

Fokuspunktet er for eksempel:

"Vi vil i det kommende år sætte fokus på at børnene lærer at samarbejde om løsning af mindre konflikter i deres indbyrdes samvær og leg"

Dokumentationsmetoder i forhold til dette fokuspunkt kan være iagttagelsesmetoder eller video. Det observerede kan beskrive i hvilken sammenhæng, konflikterne kan iagttages. Metoderne der tæller børnenes

konflikter, kan belyse hvor mange konflikter, børnene har i en afgrænset periode. Flere dokumentationsmetoder kan med fordel supplere hinanden og give en mere nuanceret beskrivelse af fokuspunktet.

Dagtilbuddet har følgende mål for fokuspunktet:

At børnene lærer at samarbejde om løsning af mindre konflikter i deres indbyrdes samvær og leg.

Før valg af fokuspunktet ønskede dagtilbuddet at undersøge hvor mange konflikter børnene havde i dagligdagen og i hvilke sammenhænge? Dagtilbuddet valgte at undersøge og dokumentere begrundelsen på grundlag af observationer af børnenes leg en tilfældig dag.

Hvordan kan det ses?	Eksempel
Fokuspunktet dokumenteres	<p>Dagtilbuddet vælger at bruge et systematisk iagttagelsesskema. Skemaet har følgende tjekpunkter der skal belyse hvordan børnene samarbejder og forhandler løsninger af deres indbyrdes uoverensstemmelser, når de opstår i legen. Iagttagelsen finder sted mindst 3 gange i ugens løb i perioden.</p> <p>Skemaet har følgende tjekpunkter:</p> <ul style="list-style-type: none">• Hvordan opstod uoverensstemmelsen i legen?• Hvad er konfliktens indhold ?• Hvordan håndterer børnene konflikten?• Deltager den voksne i konflikten? Hvordan og hvornår?• Hvordan slutter konflikten?• Kommentarer til processen? <p>Der suppleres med digitale fotos af resten af forløbet (teater, boldspil, temaarbejde mv.), hvor børnene efterfølgende fortæller, hvad der skal stå på teksten under fotografierne. Formålet er, at få børnenes perspektiv med i dokumentationen.</p> <p>På et forældremøde diskuteres hele forløbet ud fra nogle fælles spørgsmål. Formålet er at få forældrenes oplevelser af arbejdet med i evalueringen.</p>

4.3.1 Forskellige dokumentationsmetoder

Dokumentationsmetoder beskriver dele af den pædagogiske praksis og kan være kvalitative (fortæller) eller kvantitative (tæller). Nogle metoder har begge egenskaber. Forskellige metoder der bruges til dokumentation af pædagogisk praksis, kan belyse noget forskelligt. De kan med fordel kombineres.

Kvalitative metoder kan gå i dybden og kan se på brudflader, mønstre og på det unikke og kan undersøge komplekse sammenhænge.

Kvantitative metoder kan bruges til at undersøge generelle træk og tendenser, men forudsætter præcise spørgsmål til det, der skal dokumenteres, så man kun registrerer og måler det, der spørges om.

Nogle metoder har både kvantitative og kvalitative egenskaber.

Dokumentationsmetoder kan fx være:

- Feltdagbog
- lagttagelse og fortællinger
- Beskrivelser af småbørn
- Video
- Interview
- Matrix-metoden
- Spørgeskema
- Sprogvurderingsskemaer
- Børnefortællinger
- Foto
- Børnenes egne frembringelser

Dokumentation skaber mulighed for refleksion og forståelse ud fra den fælles ramme. De her oplyste metoder, viser den mangfoldighed, der kan beskrive og dokumentere pædagogisk arbejde. I mappen er der plads til bilag (afsnit 6), der fremover kan give inspiration til og holde arbejdsprocessen i gang. Efterhånden som metoderne udvikles og viser sig at være brugbare, beskrives de og sendes ud som løslader til mappen. Det er hensigten, at metoderne udvikles og afprøves i praksis. Indsamlingen af metoder foretages i samarbejde med de pædagogiske konsulenter.

4.3.2 Etisk dimension

Dokumentation i det pædagogiske arbejde har en etisk dimension. Etikken i pædagogisk praksis handler i meget bred forstand om en positiv dannelse af barnets livsforløb og generelt om det gode liv. Etikken drejer sig om at have en grundlæggende holdning til livet. Etikken sætter normen for egne og andres behov, om individets rettigheder og om fællesskabet.

Formålet med at inddrage den etiske dimension er, at være bevidst om hvilken udvikling og eventuelt hvilke konsekvenser dokumentationen og evalueringen af det pædagogiske arbejde har for dagtilbuddet og for det pædagogiske arbejde med børnene.

Den etiske dimension i forbindelse med dokumentation af det pædagogiske arbejde lægger op til spørgsmål som:

- Hvilke værdier baseres dokumentationen på?
- Hvordan indvirker den valgte dokumentationsform på børnene?
- Bliver børnene spurgt om de vil med på fx en videofilm – kan de sige nej?
- Bliver personalet spurgt – kan de sige nej?
- Hvordan forholder man sig til problematiske oplysninger eller oplevelser der bliver synliggjort gennem dokumentationen?
- Dilemmaet imellem personalets ønske om dokumentation frembragt fx ved fotografering eller videooptagelse af børn og forældrenes kritik af samme? Hvordan vejer hensynet til kravet om dokumentation, i forhold til hensynet til forældrenes holdning?
- Hvad betyder det at beskrive læringsmål for samværet, leg og livet generelt i dagtilbuddet?

Det enkelte dagtilbud skal foruden at kende til lovgivningen (juraen på området) også overveje og afklare etiske dilemmaer i forhold til valg af dokumentationsmetode. Det er vigtigt at være bevidst om, at den viden der fremkommer på baggrund af dokumentationen, baserer sig på en række valg og fravalg. Dette gælder ikke alene valget af dokumentationsmetode. Alle valg og fravalg får indflydelse på, hvad der ses på, hvordan dokumentationen tolkes, med hvilke hensigter og konsekvenser.

Det centrale er ikke at finde løsninger i etiske spørgsmål og dilemmaer. Etiske overvejelser er karakteriseret

ved, at der ikke er noget facit, men at give tvivlen plads og lytte til de forskellige overvejelser. Det væsentlige er at forholde sig til og vurdere konsekvenserne for de involverede børn og voksne. Det lovmæssige grundlag findes i forvaltningsloven, lov om persondata og offentlighedsloven, hvorimod etikken beror på de valg, der tages af det enkelte dagtilbud.

Det præciseres derfor, at det er dagtilbuddets læringsmiljø, der skal evalueres på baggrund af dokumentationen. Hvis der fx er tale om videooptagelser, digitale fotos eller papirfotos skal gældende retningslinier overholdes (love om personfølsomme data). Den etiske dimension kunne komme positivt til udtryk ved at fokusere på **grupper** af børn til forskel fra at rette fokus på de **enkelte** børn. Eller ved at fokusere på børnenes handlinger og aktiviteter til forskel fra at fokusere på barnet. Endelig kan der fokuseres på børnenes konkrete frembringelser fx malerier, tegninger m.v.

4.4 Evaluering - Hvad lærte vi?

Evaluering betyder vurdering af: "Hvad har vi set ud fra denne metode"?

Der evalueres (vurderes) på beskrivelsen af dokumentationens væsentligste hovedpunkter og tendenser efter analyse og tolkning. På den baggrund kan der nu stilles spørgsmål som: "Hvad lærte vi set i forhold til fokuspunktet og de fastsatte mål?" "Hvad er det for tendenser vi nu ser?" "Hvad har analysen og tolkningen af de anvendte metoder vist os?" "Hvad lærte børnene og hvad lærte personalet"?

4.4.1 Forslag til fremgangsmåde

Det anbefales at inddele evalueringen i niveauer:

- 4.4.2. Evaluering af hele årsplanen sker på baggrund af dialog og refleksion over hele sidste års arbejde i dagtilbuddet
- 4.4.3. Systematisk evaluering (vurdering) af dokumentationen retter sig mod fokuspunktet i årsplanens udviklingsdel
- 4.4.4. Dette udgør tilsammen personalets samlede evaluering

Evalueringsfasen har derfor tre niveauer, to i personalegruppen og det tredje niveau sammen med forældrebestyrelsen.

4.4.2 Første niveau: (året der gik)

Dialog og refleksion af hele sidste års arbejde er personalets interne evaluering set i forhold til principdelens værdier, principper og mål. Denne drøftelse tages på baggrund af hele årets arbejde i dagtilbuddet.

4.4.3 Andet niveau: (fokuspunkt)

Der arbejdes med evaluering af udviklingsdelens fokuspunkter ud fra dokumentationen. Der relateres til de fastsatte mål. Arbejdet med fokuspunktet vurderes ud fra de sete sammenhænge og tendenser i den analyserede og tolkede dokumentation. Dette er også personalets interne proces.

Spørgsmål relateret til dokumentationsmaterialet:

Nedenstående spørgsmål kan anvendes og der suppleres eventuelt med yderligere spørgsmål der passer til dagtilbuddets konkrete arbejde med fokuspunktet og som kan være med til at igangsætte dialogen om den konkrete evaluering: Spørgsmålene forsøger at indfange både de voksnes og børnenes perspektiv i evalueringen:

	Personalet	Børnene
1	Hvad ville vi ?	Børneperspektivet?
2	Hvad gjorde vi?	Hvad gjorde børnene?
3	Hvad lærte vi af børnene?	Hvad lærte børnene?
4	Hvordan kunne vi se det?	
5	Hvor er vi nu?	Hvad optager børnene nu?

Evaluering af fokuspunktet sættes herefter i relation til de fastsatte mål med fokuspunktet. Er der for eksempel overensstemmelse med principdelen værdier, principper og overordnede mål? Hvordan kom vi i arbejdet med fokuspunktet omkring læreplanens temaer?

Et eksempel på hvordan spørgsmålene kan bruges på næste side:

Spørgsmål	Eksempel
Hvad ville vi? Børneperspektivet?	Vi ville sætte fokus på at børnene lærer at samarbejde om løsning af mindre konflikter i deres indbyrdes samvær og leg. Vi tror at de fleste børn oplevede mening i at lære at håndtere mindre konflikter i deres indbyrdes leg. Generelt er de fleste børn blevet bedre til at samarbejde og håndtere mindre konflikter og legene udvikler sig bedre end før. Baggrunden for fokuspunktet var også at en mindre gruppe børn havde svært ved at lege sammen. Denne gruppe krævede en mere differentieret indsats. Målet for denne gruppe børn med særlige problemer blev ikke helt indfriet, men der skete en udvikling.
Hvad gjorde vi? Hvad gjorde børnene?	Personalet har aktivt forholdt sig til børnenes uoverensstemmelser. De voksnes aktive konflikthåndtering og anerkendende grundholdning kunne efterhånden spores i børnenes egen konflikthåndtering. Den mindre gruppe af børn viste ikke samme fremgang, derfor blev der undervejs i forløbet sat ekstra fokus på denne gruppe ved, at det var dem der deltog i forårets tema. Boldspil og andre fælles lege deltog alle børn i med stor iver. Efterårets teaterstykke blev ændret til drama om børns følelser.
Hvad lærte vi? Hvad lærte børnene?	Personalet: Den fælles viden om anerkendende relationer og konflikthåndtering, blev brugt i praksis og gav dermed personalet en større indsigt i børnenes indbyrdes relationer. Vi erfarede at det er nødvendig med en differentieret indsats overfor en gruppe af børn. Børn: Det indholdstemaer, der blev understøttet hos børnene var særligt personlige og sociale kompetencer. Gennem arbejdet med og dokumentationen af børnenes lege og konflikthåndtering kunne vi se, at de indlevede sig i andre børn, viste hensyn samtidig med at de udtrykte egne følelser og kom med deres mening. Målet kom også til at støtte børns leg og venskaber. Endvidere blev børns sprog og kulturelle udtryksformer støttet via processen.
Hvordan kunne vi se det?	lagttagelseskemaer med tjekpunkterne viste mange uoverensstemmelser omkring børnenes eget legetøj. Fælles holdninger omkring børnenes legetøj blev drøftet på et forældremøde. Skemaets tjekpunkter registrerede forløbet af børnenes uoverensstemmelser i legen. Det blev til dels indfanget ved udbygning af skemaet og gennem drøftelse af forældrenes diskussion af forløbet ved forældremødet. Efter forløbet blev skemaet brugt til at undersøge om børnene kunne samarbejde om håndtering af mindre konflikter i legen. Digitale fotos blev kun brugt i mindre omfang, men med stor succes, da børnene bestemte hvad der skulle stå som undertekster på fotografierne.
Hvor er vi nu? Hvad optager børnene nu?	Status over forløbet Der er overensstemmelse med årsplanens principdel og årets fokuspunkt. Men institutionens læreplan skal udbygges i afsnittet om overordnede mål for udsatte børns læring og med hvordan personalet understøtter disse børn. Planlægning af kommende års aktiviteter. Børnene er efter kolonien særligt optaget af insekter og andre små dyr i naturen. Samtidig har vi fået mange nye små børn, der har brug for at få støttet deres sprog Derfor vil kommende fokuspunkt forsøge at indfange disse Kommende fokuspunkt skal omhandle disse områder. Næste år planlægger vi, at kun en del af børnene skal prøve det samme tilbud.

4.4.4 Personalets samlede evaluering af årets arbejde i institutionen

Der udarbejdes en samlet evaluering (vurdering) af årets pædagogiske arbejde og af arbejdet med fokuspunktet. Den samlede evaluering er dokumentationen for året der gik og den fremlægges for forældrebestyrelsen. Evalueringen skal være præcis men ikke nødvendigvis lang. Nedenstående forslag til disposition er kun vejledende. Spørgsmålene skal naturligvis tilpasses det enkelte dagtilbuds arbejde.

Forslag til disposition:

Mål for fokuspunkt og årets andre aktiviteter

- Hvilke begrundelser var der for valg af mål?
- Hvilke indholdstemaer og hvilke erfaringer, færdigheder og kompetencer forventede institutionen, at målene kunne understøtte hos børnene?

Fremgangsmåde

- Hvordan blev processen planlagt og hvordan blev processen gennemført (pædagogiske metoder og aktiviteter).
- Hvilke ændringer skulle der til i processen? Oplevede børnene aktiviteterne som meningsfyldte, var de motiverede og tog børnene nye initiativer?
- Hvilke dokumentationsmetoder blev brugt?

Evaluering af fokuspunkt(er)

- Hvordan er dokumentationen blevet analyseret og vurderet?
- Var de anvendte dokumentationsmetoder brugbare til belysning af det valgte indholdstema (fokuspunkt)?
- Fik børnene mulighed for at udvikle de forventede erfaringer, færdigheder og kompetencer ud fra de indholdstemaer, som fokuspunktets mål og delmål og øvrige aktiviteter skulle understøtte hos børnene? De udsatte børn?
- Opstod der etiske dilemmaer i forhold til brug af dokumentationsmetoderne?

Refleksion og konklusion

Årsplanens udviklingsdel:

- Året der gik?
- Blev institutionens mål for fokuspunkt indfriet ?
- Hvilke erfaringer fik personalet?
- Var der overraskelser?

Årsplanens principdel:

- Er der overensstemmelse mellem evalueringen og årsplanens principdels værdier og læreplanens overordnede mål?
- Hvad vil personalet gøre anderledes næste gang? Overvejelser over om læreplanen skal ændres, justeres eller være uforandret.

Forslag til næste år:

- Næste års fokuspunkter
- Det pædagogiske arbejde og dokumentations- og evalueringsmetoder

4.4.5 Tredje niveau - forældrebestyrelsen godkender årsplan med læreplan

Den samlede evaluering med konklusion er den dokumentation, der skal fremlægges for forældrebestyrelsen og godkendes.

Ledelsen fremlægger evalueringen af de to niveauer, som er hele sidste års arbejde og evalueringen af udviklingsdelens fokuspunkter. Den samlede evaluering redegør for mål, fremgangsmåde, evaluering af fokuspunkt(er) samt refleksioner og konklusioner. Ledelsen fremlægger desuden forslag til året der kommer, med forslag til et eller flere fokuspunkter, plan for det fremtidige arbejde og forslag til dokumentations- og evalueringsmetoder i arbejdet med næste års fokuspunkt(er).

På baggrund af ledelsens evaluering og fremstilling tager forældrebestyrelsen stilling til:

- Godkendelse af årsplanen
- En eventuel revision eller justering af dele eller ændring af hele læreplanen
Læreplanen kan også fortsætte uændret det kommende år
- Forslag til et eller flere fokuspunkter, plan for arbejdet og for dokumentations- og evalueringsmetoder til det næste års arbejde

Afslutning

Arbejdet med udarbejdelsen af årsplanen med læreplan baserer sig på samarbejde mellem parterne. Det pædagogiske arbejde med læreplaner udvikles og kvalificeres over tid.

Dialogen er fundamentet for et godt resultat. Det forudsætter at alle er aktivt med i processen. Alle berørte parter skal høres, alle skal have mulighed for at rejse tvivl om eller stille spørgsmål til forslag.

Det anbefales at være omhyggelig med at se tingene fra forskellige perspektiver for eksempel fra forældrenes, personalets eller børnenes vinkel.

I processen vil parterne møde hinanden med forskellige forudsætninger og erfaringer. Det er vigtigt at holde sig for øje, at de forskellige forudsætninger og erfaringer kan betragtes som ligeværdige og at der tilstræbes åbenhed i dialogen igennem hele processen.

Det at arbejde med årsplaner skal også fremover bidrage til at udvikle kvaliteten i dagtilbuddene. Processen vil give parterne mange erfaringer og efterhånden som erfaringerne indsamles vil mappen løbende blive revideret.

5 FORSLAG OG INSPIRATION TIL VIDERE LÆSNING

- Andersen, John.: Med barnets øjne : barneperspektiver i pædagogikken / John Andersen ; udgivet i et samarbejde mellem Svendborg Kommune, Social og Sundhedsforvaltningen, Fyns Pædagogseminarium og Dansk Pædagogisk Forum. Århus : Dansk Pædagogisk Forum, 2001.
- Andersen, John: Meningsfuld kvalitetsmåling i daginstitutioner og SFO : teksthefte og manual / John Andersen ; for Holbæk Kommune og BUPL. - Søberg : Psykologisk Forum : bestilles ved henvendelse til Holbæk Kommune, 1998.
- Bae, Berit: Det interessante i det almindelige : en artikkelsamling / Berit Bae. - Oslo : Pedagogisk Forum, 1996.
- Bae, Berit: "På vej i en anerkendende retning?" I: Social kritik. - Årg. 15, nr. 88 (2003). - S. 60-71 • Brodin, Marianne & Hylander, Ingrid ; At blive sig selv : Daniel Sterns teori i børnehavens hverdag / oversat af Andreas Bonnevie. Kbh. : Hans Reitzel, 2004.
- Brodin, Marianne & Hylander, Ingrid: Selvfølelse : at forstå sig selv og andre, Kbh. : Hans Reitzel, 2003.
- Brostrøm, Stig og Ingrid Pramling Samuelsson (2001) Læreplaner i internationalt perspektiv, Dafolo
- Cecchin, Daniela: Den integrerende baggrund : kompleksitet og integration i pædagogisk arbejde med børn / Daniela Cecchin ; foto: Daniela Cecchin. Kbh. : Børn & Unge, 1996.
- Doverborg, Elisabet & Pramling Samuelsson, Ingrid: At forstå børns tanker : børneinterview som pædagogisk redskab, Kbh. : Hans Reitzel, 2003.
- Ellegaard, Thomas og Anja Hvidtfeldt Stanek (2004) Læreplaner i børnehaven, Kroghs Forlag
- Gulløv, Eva & Højlund, Susanne: Feltarbejde blandt børn. Metodologi og etik i etnografisk børneforskning, Carpe Gyldendal, 2003
- Hedegaard, Mariane: Beskrivelse af småbørn / Mariane Hedegaard. - 2. udgave. - Århus : Aarhus Universitetsforlag, 1994.
- Him, Hilde & Hippe, Else: Læring gennem oplevelse, forståelse og handling. En studiebog i didaktik. Gyldendals undervisning, Nordisk Forlag A/S, 1997
- Smidt, Søren, lagttagelse og fortælling : pædagogisk iagttagelse og beskrivelse af børn / Søren Smidt og Henning Koptart. - Kbh. : Børn & Unge, 1998.

Love, bekendtgørelse og pjecer fra ministeriet

- Lov om social service
- Folkeskolelovens § 4a
- Lov om pædagogiske læreplaner
- Bekendtgørelsen til læreplaner
- Ekspertgruppens bidrag til inspiration
- "Leg og lær" Ministeriet for familie- og forbrugeranliggender (2004)
- "Sølvguiden" Socialministeriet (2003)
- "Guldguiden", udkommer 2005

Love der vedrører visse dokumentationsformer - personfølsomme data

- Forvaltningslov, persondatalov og lov om offentlighed i forvaltningen

Pjecer fra Københavns Kommune

- Pædagogisk Perspektivplan (2003)
- Pædagogisk Perspektiv 2 – læring i dagtilbud (2004)
- Det pædagogiske arbejde i dagtilbud (2004)

Tidsskrifter

- Nul til fjorten nr.4/1996
Tema: lagttagelse
- Nul til fjorten nr.3/2000
Leg og læring
- Social kritik nr. 88/2003
Liv og læring i daginstitutioner
- Vera nr. 16/2001
Leg, læring og læreplaner

6 BILAG

I det følgende afsnit er der plads til eksempler på teori og metode som nogle dagtilbud har arbejdet med. Det er konkrete eksempler, der er ment som inspiration til, hvordan arbejdet med dokumentation og evaluering kan sættes i gang og udvikles.

